

Fagy*

A festő hátralépett, és homlokát összeráncolva, szemét élesre hunyorítva nézte a félig kész, valójában többször újakezdett képet. Hümmögött, majd a gyűrött cigarettásdobozból kihúzott egy szálat, komótosan rágyújtott, és újra a képet figyelte. Szinte átfúrta pillantásával a vásznat. Elégedetlen volt, elégedetlenebb, mint tegnap.

A képen éjsötét háttér előtt fehér, ezüstös fényben megvillanó, göcsörtös ágak meredeztek. Törzs nélküli, sehonnán semerre nem tartó vastagabb ágak és vékonyabb gallyak. A festő azt a címet szánta a képnek: „Fagy”. Néha arra gondolt, lehetne az is a címe, hogy „Fázom”. De nem is a cím lényeg – morfondírozott immár sokadjára –, hanem az, hogy el tudjam kapni a fagy, az irtóztató fagyoskodás rajzolatát. Hogy vonalakkal és színekkel képes legyek megragadni a vacogató, dermesztő, szinte már fájdalmas fázás érzetét. Azt az érzést, amikor a testem úgy átjárja a hideg, hogy egy apró mozdulat is késésként hasít belém.

Amióta ezt a képét elkezdte festeni, márpedig jó ideje festette, naponta többször is eszébe jutott a több évtizedes inspiráló emléke. A festőt – ahogy akkoriban minden alkalmas fiatalembert – behívták katonának. Mint főiskolára fölvev, érettségizett fiút tartalékos tiszti iskolába hívták be. Ez így akár jól is hangozhatott volna, de a valóság ennél sokkal rosszabb volt. Hiszen egy év alatt olyan gyötrelmes kiképzést kaptak, amibe belesűrűsödött a sorkatonák két éve és a nyolc hónapos altiszti tanfolyamok minden keserves próbatétele. A festő – aki akkor még festőinas sem volt – nehezen viselte a megpróbáltatásokat. Nem is a fizikai erőfeszítéseket, inkább az a gondolat sajdukt a lelkébe, hogy legfogékonyabb korszakából kell egy esztendő elvészetegetnie.

Egy alkalommal, a leghidegebb január eleji napokban gyakorlatra vitték őket a lakatlan folyópart mentén elterülő kiképzőbázisra. Nyilván úgy volt megtervezve az egyhetes gyakorlat, hogy a tiszti növendékek szokják a téli megpróbáltatá-

sokat. A folyó völgyében zúgó, metsző szélben éjszakai lövészeteken kellett részt venniük, ahol nyomjelzős lövedékek vontak cikázó, narancssárga vonalakat a sötétben. Füles sapkában, föl-hajtott prémes gallérú félkabátban, kétszemélyes sátrakban kucorogva aludtak. Olyan hideg volt, hogy a kiosztott meleg étel percek alatt megdermedt a csajkájukban. Minden második éjszaka a felderítést gyakorolták, ami többnyire abból állt, hogy a láncaltak szaggatta földút éles mintázataúra fagyott vájában kellett kúszniuk. Térdükön a nadrág ronggyá feslett, alatta a jégvágta sebekből szivárgott a vérük.

Aztán valahogy eltelt ez a szörnyű hét is. Az utolsó napon testben és lélekben összefagyva álldogáltak a bágyadt fényű, korai alkonyatban, és hallgatták, ahogy a parancsnokuk kiértékelte a gyakorlatot. Nyilván a tömzsi őrnagy is tudta, hogy a „fiai” nem mindennapi erőpróbán vannak túl, mert dicséret helyett annyit préselt ki magából: – Most már elmondhatják magukról, hogy voltak katonák. – Ezután az altisztek vették át a szót, és minden századot, szakaszt, rajt beosztottak, melyik teherautóra szálljon. Elindultak a járművek felé, amikor az egyik őrmester az előtte elhaladó festőre mutatott: – Maga lesz az őr a lőszerszállító kocsin.

A festő csak percek múltán értette meg, mire szemelték ki. Amíg a többiek a ponyvával fedett teherautókra kapaszkodtak föl, ahol majd szorosan ülve egymást melegíthetik, ő egy lőszeres ládákkal megpakolt nyitott kocsira mászott föl. Fülébe húzta a sapkáját, föl-hajtotta a prémes gallérját, lába közé fogta a géppisztolyát, és bevackolódott a vezetőfülke mögé. Soká, nagyon soká indult el a teherautók oszlopa. Rettenetesen fázott, de még mindig nem tudta, mi vár rá. Az egész heti fagyoskodás mintha most egyszerre, összeadódva gyötörte volna.

Fél éjszaka szinte lépésben haladt a konvoj. Ő ült a ládák tetején, és próbált életben maradni. A mögötte araszoló teherautó két tompított fényét

figyelte, de a hideg fény még inkább borzongató volt. Valami kellemesre, szépre, melegre akart gondolni. Tengerpartra, pálmafákra, napsütésre, bikinis lányokra, ám nem tudta elaltatni érzékeit. Minden ábrándozása, gondolatkísérlete csak másodpercekig tarthatott, mert újra és újra ráeszmélt, hogy már minden tagja meggémbereedett a fagyos januári éjszakában. Gondolt egyet, félretolt néhány ládát, hogy közéjük bújjon, ezzel is védve magát a szélről. Csakhogy alig volt hely a ládák között, oldalvást fordulva szorongott a kemény és éles sarkok között. Mozdulni sem bírt. Valahogy hanyatt feküdt, és bár az oldalát bökdösték a ládák éles sarkai, szinte bénán feküdt, a szemét a sötét égre emelte. És ekkor látta meg azt, amit évtizedeken át hordozott az emlékezetében, és amit most meg akart festeni a Fagy című képén. A koromfekete éjszakában hófehéren tündöklő, csupasz faágak, a teherautók reflektorfényében ezüstösen csillogó göcsörtös, idomtalan gallyak úsztak el a feje fölött. Hanyatt fekve, a ládák között szorongva bámulta a keskeny országút fölött két oldalról összeboruló fák csupasz koronáját. Mint valami torzszülött csontváza, idomtalan bordázata borult fölé a sok ág és gally. Dermedten feküdt, a szája lilára fagyott, a lehelete jégpáráként csapódott ki, minden mozdulatára fagy hasított a testébe, és nem látott mást maga fölött, csak az autólámpák fényében tündöklő fehér ágakat, ahogy lassan elvonulnak a tekintete előtt. Ezt a látványt szerette volna most a leghitelesebben, legkifejezőbben megörökíteni a képén.

A festő, miközben mélyen beleszívott a cigarettájába, már nem is a képét látta, hanem annak a januári éjszakának az emlékezetében forgó, lassított filmjét. Akkor végeérhetetlen órákon át döcögött vele a nyitott teherautó. Hátrahanyatlott, bénán szorongott a ládák között, és érezte, vége van, itt fagy meg. Rágyújtani nem tudott a lőszeres ládák között, ezért csak a kezét dörzsölgette, aztán azt is abbahagyta, mert minden mozdulatára a fagy késpengéje hasított a testébe. Azt sem tudta, hol járnak, mennyi ideje mennek. Mire lassú menetben haladva beértek a távoli laktanyába, már teljesen megdermedt, alig bírt lekászálódni a teherautóról. Annyira összefagyott, hogy egy óra múlva sem engedett föl a meleg hálókörletben, csak azt érezte, hogy a fa-

gyott füle mindjárt leesik, égett az arca, dermedt arccsontja is szinte fájt, ha szólnia kellett.

Összevonta szemöldökét, úgy nézte a képet, és elégedetlenül dűnnyögött: – Még nem jó, valamiért még nem jó... Nem jön át az az iszonyatos fagy. Valahogy azt kéne érzékeltetni, hogy a fák is fagyottak. Ha egy ághoz érnénk, azonnal eltörne, mint a jégcsap. Hogy a sötét sem azért olyan koromfekete, mert éjszaka van, hanem azért, mert fagyos, januári éjszaka van. A színek is megfagytak, eltűntek. Csak a fekete és a fehér maradt. Egy hatalmas fekete lyuk lett a világból, mindössze az ágakból formált idomtalan, hófehér jégcsapok maradtak meg. A kozmikus fagyot kéne ábrázolni. Főleg arról kéne szólnia a képnek, hogy ez a látvány maga a kibírhatatlan fagyoskodás, a dermedtség. Amikor az élet már csak vegetálás és a túlélésre, a megmaradásra vágyakozás. Amikor lelassul a vérkeringés, az erek is dermedtek, a szív is alig ver.

Miután a konvoj begördült a laktanyába, a festőnek és társainak első kötelessége a fegyverük beolajozása volt, csak ezután mosakodhattak meg, és ezután kaptak végre olyan ételt, ami nem hűlt ki öt perc alatt a csajkájukban a szabad ég alatt. A festő már akkor érezte, sőt tudta, az út fölött összeboruló ágak látványát nem fogja elfeledni, és azt az összefagyottságot sem, amit átélt a lőszeres ládák között hanyatt dőlve. A teste később fölengedett, a lelkében azonban örökre megmaradt valami dermedtség, valami kiszolgáltatottság, az elviselhetetlen lét fehér ágakban megtestesülő képe. Elvégezte a képzőművészeti főiskolát, de még évtizedekig nem fogott bele a Fagy megfestésébe. Ott motoszkált a tudata mélyén, de nagyon sokáig nem érezte magában a bátorságot, az erőt, a képességet, hogy megfesse ezt a látomásos, mégis oly valóságos ábrázolatú képet.

Éppen elnyomta a cigaretta csikkjét, amikor csöngettek a műterem ajtaján. Végignézett festékfoltos köpenyén, aztán vállat vont, és ment ajtót nyitni. Régi barátja, Illés állt az ajtóban: – Jónap, jónap! – mondta Illés, aki rendszerint félszavakkal, töredékes mondatokkal kommunikált. A festő biccentett, és betessékelte a vendéget.

– Sör, bor, pálinka? – kérdezte Illés.

– Bor – felelte a festő.

– Jöhet – ült le a másik egy fotelba.

A festő kivett a hűtőszekrényből egy fél üveg rozét, poharakat keresett, töltött, koccintottak. – Haladunk? – érdeklődött a vendég. – Ühüm – nyögte a festő, aki maga is azonnal átvette vendége lakonikus stílusát.

Csöndben üdögéltek egy darabig. Illés rázogatta a poharát, szagolgatta a rozét, aztán egy pillantást vetett a műterem közepén álló Fényre.

– A' mi? – kérdezte halkán.

– Képféle – mondta a festő.

– Ja... – nyugtázta a vendég, és üres poharába bámult.

Illést, aki földrajz szakos tanárnak készült, a katonaságnál ismerte meg, egy szakaszban szolgáltak, ott és akkor barátkoztak össze, és ez a barátság évtizedek óta tartott. Illés néha hónapokra eltűnt, ilyenkor, állítólag a világot járta. Máskor meg naponta benézett. Sosem maradt fél óránál tovább. Rendszerint üdögélt, hallgatott, csöndben morfondírozott, ritkás szakállát sodorgatta, megnézett egy-két falnak fordított félkész festményt, majd az órájára pillantott: – No, megyek – mondta afféle székelyes szófukarsággal. Ilyenkor a festő csöndben kikísérte, búcsúzóul szó nélkül hátba veregették egymást. A barátok kevés szóból is értik egymást.

Most azonban Illés fél óra múltán sem mozdult. Kiitta a borát, nézte a festményt, forgatta kezében a poharat, néha dűnyögött valamit. Aztán a képre mutatva megkérdezte: – E' mi akar lenni?

A festő előbb kortyolt egyet a borból, majd földézte azt a januári éjszakát, amelyen természetesen Illés is ott volt, csak épp egy másik, szerencséjére ponyvás teherautón kuporgott, füles sapkában, fázósan, szinte összegörnyedve, hogy minél kisebb testfelületét érje a hideg. Ő is emlékezett arra a vad, fagyos éjszakára. Régebben már szóba került közöttük ez a félig-meddig közös emlék.

Illés bólogatott és emlékezett: – Ja, ja.

Üres poharát a festő felé tartotta, és kérdően nézett rá. Az fölállt, kitöltötte a maradék rozét. Illés forgatta a kissé habzó, rózsaszínű italt a pohárban, ő is emlékezett. – Ja, összefagyunk. Emlékszel? A nagy melák Rajkit úgy kellett levenni a platóról. Ja, teljesen megdermedt... – maga elé nézett. Elmosolyodott: – Csoda, hogy

Gál tizedes orra nem fagyott le... – mindketten nevettek, merthogy Gál tizedesnek hatalmas szaglószerve volt, ezért is hívták a háta mögött Csőrösnek. – Azannyát'... – fűzte tovább gondolatait a maga szagगतott módján Illés. – Pizszok fagy volt ott a pusztában.

Mindketten ugyanarra gondoltak: ahogyan az ártéri erdő fölött, a téli este sötétjében a fagyos földön fölverik a kétszemélyes sátrakat. Festő és Illés összefűzték sátorlapjukat, kínkeservesen leverték a cölöpöket, fölállították a sátrukat, és amikor már azt hitték, hogy végre bebújhatnak pihenni, valamelyik tiszt egy elemlámpával hadonászva elkezdett ágaskodni, hogy a sátrak nem egyenes sorban állnak. Festő és Illés káromkodva bontották le a sátrukat, és újabb hosszás gyötrelmek között tíz centivel arrébb újból fölverték.

A festő azon az éjszakán azt hitte, ott fagy meg. Ráadásul este csak úgy sebtében verték le a sátor cölöpjeit, az egyik kifordult a fagyos földből, a sátorlap alja fölemelkedett kissé, épp annyira, hogy festő arra ébredt, az arca éppen kinn van a szabadban. Úgy érezte a pofacsontja helyén egy törekeny jégcsap van.

– A nemere – mondta Illés. A festő kérdően pislogott. – A nemere, a szél... Erdélyben, jön le a Kárpátokból... – mondta Illés a maga szagगतott előadásmódjában. A festő bólintott. – A nemere, na' az is baromi hideg. Egyszer ott szilvesztereztem, éjfél után mentünk a templomból egy ismerőshöz bulizni... Majd lefagyott a tököm – göcögött Illés. – Félcipőben voltam, én pesti marha... Te, az orromon kifújt levegő ráfagyott a bajuszomra... Szinte fáj, ahogy húzódott a bőr... – Festő már rég nem hallotta egyszerre ennyit beszélni a barátját. Illés is mintha megérezte volna, hogy mértéken felül beszélt, mert elhallgatott, megforgatta a bort a pohárban, és egy hajtásra kiitta. – Azannyát, kurva hidegek tudnak lenni Erdélyben – ezzel befejezte hosszúra nyúlt monológját.

Festő bólogatott, de közben arra gondolt, hogy formákkal és színekkel milyen nehéz visszaadni a hangulatokat, az érzeteket, főleg az állapotokat. Az emlék valamiképp képpé alakítható. De a hangulat, az állapot? Az érzet? Hogyan lehet ábrázolni egy migrént? Vagy éppen azt, hogy szörnyű melegem van? Hiszen az ember nem csupán esetekre, helyzetekre, alakokra,

tájakra emlékezik, de érzetekre is, impressziókra, állapotokra, magára a múltbeli pillanatra: egy fölismerésre, egy csalódásra, egy sértettségre, egy döbbenetre vagy örömré. Az érzet pillanatát megragadni és képpé alakítani, az a valami... – sóhajtott. Hiszen hetek óta éppen ezen dolgozik. – Illés még tűnődött egy kicsit, aztán hamiskás mosollyal csak annyit mondott: – Gál tizedes csőrét le ne hagyd a képről!

Miután elfogyott a rozé, Illés fölállt. A festő kikísérte barátját, hátba veregették egymást,

ahogy szokták, aztán becsukta a műterem ajtaját. Visszaült a kép elé, és hosszan nézte a fehéren világító göcsörtös ágakat és az éjsötét hátteret. Sokáig ült egy helyben, szinte ugyanúgy görcsbe merevedett a teste, mint annak idején a teherautó platóján. Aztán nehézkesen, sóhajtozva fölállt. – Elteszlek – mondta, és a félkész festményt befordította a fal felé.

* *Részlet a nemrég megjelent novelláskötetből (Mezey László Miklós: Határ. Budapest, Hét Krajcár Kiadó, 2019. 197 p.).*

Simon Miklós: Apám emlékére